

ИВАЙЛО ПЕТРОВ - „ПРЕДИ ДА СЕ РОДЯ“

ВРЪЗКАТА МЕЖДУ ПОВЕСТВОВАНИЕТО, ОПИСАНИЕТО И РАЗСЪЖДЕНИЕТО

Нетрадиционният поглед към темата за родовата памет, новаторската стилистика и разчупеното традиционно виждане за чо-века и времето дават основание на литературната критика да оцени трилогията на Ивайло Петров „Преди да се родя“, „И след това“ и „След моята смърт“ като „съ-битието на годината“ (Валери Стефанов). Още първите страници на повестта правят очевиден факта, че думите конфликтуват помежду си и провокират читателския ин-терес към подтекста, носен от сюжетното действие. Чувството за хумор, скептициз-мът и ироничното отношение към живота издават вътрешната потребност на творе-ца да намери необичаен зрителен ъгъл към проблемите и времето. Симеон Султанов обръща внимание на „силната му писател-ска интуиция“. И други заглавия на творе-ца пораждаат необичайни асоциации за нестандартното отношение на Ивайло Петров към писателския труд („Мъртво вълнение“, „Хайка за вълци“, „Объркани записки“).

Чрез избраната аз-форма на изказ повествователят постига по-голяма обективизация на изображението. Биографичният жанр провокира наблюдателността на разказва-ча и го подтиква към детайлизация на изоб-ражението. Независимо от вътрешното смущение, което в първия момент изпитва въз-приемателят, когато се среща с героя на Ивайло Петров, естествено е да се вслуша в неговите забележки и коментари за желаното и постижимото в рамките на това при-видно спряло време, в което се развива сюжетното действие на повестта. Гласът на ин-дивида се откроява в „многогласното по-вестование“ (Иван Велчев) като представа на разказвача (въпреки че племенникът чи-чо Мартин дава основание да се говори за пробив в рода). Все още колективният чо-век дава тон на живота — въпреки заражда-щата се съпротива у идващото поколение срещу традиционното и недемократично отношение към живота на човека.

В сравнение с „Автобиография“ на Бранислав Нушич, в жанрово отношение произведението на Ивайло Петров също мо-же да се характеризира като такова. Зара-ди сюжета и подхода към житейските си-туации трилогията е точно автобиографич-на (въпреки всички необходими резерви от страна на възприемателя относно „достоверността“ на събитията). В действител-ност необичайният зрителен ъгъл издава друга нагласа за възприемането на живота в неговата цялостност или фрагментарност, в двуединството или двуделността му. Про-изведението влиза в

противоречие с основните изисквания на автобиографията, защото никога човешки живот не би трябвало да се приема за толкова незначителен, че да не се свърже с този на общността (следователно - и в исторически аспект).

Авторската позиция към избора от не-го разказвач показва привиден стремеж към идентификация. Със симпатия и насмешка се „влиза“ в действието, но въпреки първоличната форма на изказ е трудно да се говори за истински автобиографизъм: *„Баща ми, като мнозина от нашия род, не бе от умните, но първата значителна глупост извърши едва на шестнадесет години и два месеца. За негова чест, която отпосле трябваше да бъде и моя, веднага трябваше да поясня, че баба и дядо имат вина за тази работа.“*

(гл. 1) Провокативно, дистанцирано, антитезно се тълкуват събитията и фактите, преди да се изясни цялата ситуация, в която участват всички заинтересовани лица.

Ивайло Петров се интересува от *„съвременния човек в безкрайно противоречивата му същност“*. Писателят се насоча към изобразението на колективния човек, изтъкан от наивна лудост и невежество, лишен от духовен полет, пресметлив и алчен. Големанщината, демонстрирана от страна и на двете сродяващи се семейства, не почива на никаква реална основа. Готови да се надлъгват докрай, те все пак трябва да направят най-важното - да се сватосат. Метафорично-образно е пресъздаден ритуалът: *„След като се наядоха така, че се издуха под мишниците, Патладжана вдигна тост и тържествено заяви защо са дошли да разлайват могиларовските кучета. Тъй и тъй, значи, ние си имаме капак, вие си имате тенджерата. Капакът открай време си търси тенджерата, за да я захлупи, а пък тенджерата си търси капака, за да бъде захлупена... Патладжана познаваше магическото въздействие на образното слово... И като истински художник не обичаше да повтаря. „Ние си имаме гвоздей, вие си имате дъска, а какво е дъската без гвоздей?“ Неговите сравнения бяха точни и безспорни и се помнеха от поколенията.“* (гл. 5)

Провокативният подход към героите ангажира вниманието на възприемателя, който се чувства длъжен да извърви пътя от нелицеприятното минало с неговото невежество до модерния свят, в който всичко би трябвало да дойде на мястото си. Така авторът отправя своето послание за същността на родовите ценности, които не са дадени веднъж завинаги, а биха могли да се погледнат и от един обективен зрителен ъгъл от по-младото поколение, търсещо своята опорна точка в живота. Неслучайно разказвачът стига до една важна истина: *„...хората винаги играят на онова или, по-точно, за онова, което им липсва“*, (гл. 5)

Интересно е да се проследи доколко све-тът на разказвача съвпада с този на негови-те роднини и близки. Трудно е пълното му дистанциране, защото, макар и предста-вители на различни поколения, те имат кръвна връзка. И нищо, че всеки би могъл да каже думите, че бебето „е одрало кожа-та на нашия род” (II, 1) - не всеки би имал смелостта да се опита да се дистанцира от него:

„Тежко ми и горко, мислех си, но дано отпосле превъзможна някак проклетия нас-ледствен закон. Иначе ще остана нисък на ръст, с чувствителна липса на умствени спо-собности, а на всичко отгоре и плешив като тебе. Че как ще се ожена такъв-онакъв?”

Персонажите в книгата на Ивайло Пет-ров са разноезични. В техния речник съв-сем свободно се смесват думи и изрази от различни епохи. Стиливо неуместните ду-ми само придават колорит на речта и съ-буждат смях у възприемателя. Бащата „по-тъна в дълбока нелегалност”,

когато идват годежарите (гл. 6). Желанието на героите да се представят за такива, каквито не са в действителност, ги кара също да използват думи от пасивния си речник. С думи от гражданската история са изпълнени

„речи-те” на

Патладжана и Каракачанката. И по-неже в диалог влизат герои от различни съсловия, естествено е и животът да е показан разнолик и провокативен. Смях събужда начинът, по който е

„ИЗВИНЕН

”

бащата, неумеещ да се държи кавалерски към бъде-щата си съпруга:

„...той мълчеше и от скром-ност, боеше се да направи някакъв компли-мент на бъдещата си съпруга, за да не я наскърби и изобщо не желаше да говори из-лишни приказки и да се заплита в любовни интриги...

” (гл.

3) Живеещи в едно и също сакрално прос-транство, участниците в събитията би тряб-вало да намерят общ език. Но в действи-телност се разминават и със самите себе си в стремежа да надскочат своя ръст. Под-мяната на истинските с привидните стой-ности не позволява да се докоснат свето-вете им. Неслучайно чичо Мартин е единс-твеният, който има сродна душа с бъде-щия нов член на рода:

„Чичо Мартин смя-таше, че от време на време трябва да се хвърля камък в блатото, за да се нарушава еднообразието на живота.

”

(гл. 10)

Автобиографичният момент м профанирането на общоприетите представи се намират в

определена връзка помежду си. Те са съподчинени посредством инвенцията и художестве-ната условност. Различните гледни точки не мо-гат една без друга. Неслучайно разказвачът изисква по-внимателно вглеждане в света за-ради неговите постоянни изненади и игри на съд-бата. Той не стига изведнъж до „философското“ про зрение за необходимостта от оцеляване в този свят:

„Не, природата не само че не е демо-кратична, ами си е изпечен диктатор. На нейно място, преди да създам човек, аз бих направил така, че той да наблюдава живота известно вре-ме и ако се наеме да стане човек, да си вдигне ръката в знак на съгласие, ако не - да си остане в Нищото

.”
(гл. 13)

Несъвпадението между очакването и резул-тата поражда опита на човека да се справя с проблемите, следователно познавателната глед-на точка е особено важна. Но прицел на иро-ничния поглед е нравствеността на героите. Неслучайно в основата на изображението стои комичното като естетическа оценка. Така в ед-но се събират трите гледни точки на разказва-ча: познавателна, морална и естетическа. И ако първоначално той съвсем искрено само поста-вя въпроса: *„Недоумявах как така някой създава някого, без да иска съгласието му, за да го набута в кипящия казан...*

”
по-късно неизбежно намира верния отговор:
„...щом се заситих, затворих уста и млъкнах. Испитах непознато удоволст-вие и разбрах, че животът си има и добри стра-ни и че човек вика и рита, докато му запълниш устата. Запълниш ли я, той се умълчава и става послушен. Тъй че първопричината на всички ре-волюции и народни движения ми стана ясна още при първото засукване.

”
(гл. 13)

Родовите ценности са съотнесени към про-менящия се нов свят хумористично-иронично и притчово-иносказателно. На основата на ан-титезата (бит, чувства, общуване, ключови ду-ми и образи) се изгражда и гледната точка на примитивното битие, което потиска духовния по-лет на мислещия човек. Бащата, който *„знаеше само стотина думи от родната си реч”*

(гл. 1), и

словоохотливият му наследник са двете лица на живота, настъпващ и изявяващ правото си - независимо от желанията и обстоятелствата.

С повествователната си техника Ивайло Пет-ров застава срещу прекалено идиличното разк-риване на патриархалното минало. Той се надс-мива над закостенелите представи за достойнст-во и чест, за грях и престъпление. Като гражда-нин не приема двуличието и фалша, алчността и грандоманията, класовите предразсъдъци и ог-раничеността на

хората с „оскъдна култура”. За-това на фона на бита са изградени и представите за героите, участници в разказаната от „очевиде-ца” история: „*Материалното благополучие вина-ги е било по-убедително пропагандно средство от словесното и баба ми знаеше тази работа още по онова време..., тя бе привърженица на идеалистическото мировъзрение, бе набожна, ходеше всяка неделя на черква, без да си мие главата, за разлика от дядо, който ходеше само на Великден, но пък си миеше главата.*”

(гл. 2)

Преодоляването на инерцията в порива към промяна е трудно. Но разказвачът в повестта на Ивайло Петров се опитва да използва писа-нето като терапия. Във всички случаи знае, че е по-добре да потърси промяна, отколкото да престане да се интересува какво става в живо-та му. Затова и Първата част на книгата зазвучава в унисон с търсенията на всеки мислещ човек, който приема, че „*животът, това е ед-но безкрайно човешко любопитство*”,

(гл. 13)

Повествователната реч, предпочетена от ав-тора, е фолклорно-наивистична. Симеон Янев говори за „наивизъм”, защото писателят акцентува на неподправения изказ, присъщ само на обикновените хора. Прозаизацията на живота провокира стремежа на разказвача към създа-ването на илюзия за автентичност. Героите виж-дат делничния си живот, деформиран и профа-нирай до безкрайност. Иронично-афористично и възвишено-патетично става „влизането” в света на персонажите, натоварени с неблагоприятната задача да се самохарактеризират пре-димно чрез слабостите и недостатъците си, от-колкото чрез достойни за уважение прояви. Хиперболизацията на нечистоплътността в семейс-твото (изхвърлените седем кофи боклук, ужасът от водата за къпане) само допълва картината на дома, в който няма място за красиви пориви и чувства: „*Дядо... бе принуден от изключител-ните обстоятелства да падне на четири крака пред коритото. Баща ми не намери кураж да се потопи в коритото. Боеше се да не се удави тъкмо пред най-значителното събитие в живо-та си и се скри някъде из двора. За него бе доста-тъчно да си изтърка ръцете със сняг и да ги из-бърше с ръкавите на антерията.*”

(гл. 2)

Ритуално-обредната система на патриархал-ната родова общност е пресъздадена в творба-та с реалистични детайли и с иронично-профаниращ поглед заради престореното старание на човека да изглежда такъв, какъвто в действи-телност не е и никога няма да стане. Чувството за хумор заразява с находчивостта си: „*Седна дума, посещението на годещарката предизвика истинска революция в домашната хигиена на на-шия род.*”

(гл.

2) Чрез натуралистичните детайли се постига по-голяма правдивост и се улеснява процесът на пародирание на човешките нрави:

„Каракачанката... продължаваше да играе ролята на добре законспириран шпионин, без да подозира, че ходовете ѝ са вече дешифрирани... Каракачанката яде така, че на дядо му се досвидя. Като я гледаше как потапя черните си пръсти в яхнията, дядо си мислеше, че стомахът ѝ е пробит и храната изтича някъде изпод шарената ѝ фуста. А когато Каракачанката почна да унищожава ба-ницата съвсем безогледно и да пие на един дъх цели паници вино, дядо завинаги прокле своята щедрост и загуби настроение... Привечер Каракачанката си отиде с натежал корем и пълна прес-тилка с армагани...”
(гл. 2)

Лирическите отстъпления в повестта изпълняват определена художествена функция. Те от-правят погледа на възприемателя към бъдещето и разнообразяват с дисонансното си звучене тягостната атмосфера. Носят определено реалистично послание за перспективите за развитие. Неслучайно читателят потръпва при описанието на „Бухенвалд“ в повестта: *„Ужасите на смъртта и насилието, които видяхме там, могат някак да се вместят във възможностите на човешкото зло, но 18-те бесилки буквално вцепениха хората, които искаха да се върнат назад и не можеха да поместят крака. А гидът обясняваше, че на тези бесилки лагеристите били при-нуждавани да се бесят сами. Един дърпа примката на своя приятел, после неговата примка дърпа друг приятел, а понякога се случвало брат брата да обеси... Когато излязохме навън от бесилницата, повечето от туристите изглеждаха не толкова покрусени, колкото изумени от тези братски бесилки, като че бяха видели нещо отвъд злото, пред което дори не можеш да се въздържаш по човешки.”*

Така чрез лирическите отстъпления писателят напомня за повторемостта на събитията, ако човек не се обърне назад и не се опита да промени битието си не само в исторически, но и в личностен план. Разказаната от Ивайло Петров история в „Преди да се родя“ едва ли може да има край. Фактът, че досега са излезли три книги, доказва, че животът продължава. Писателят е убеден, че винаги може да се промени зрителният ъгъл към явленията, предполагащи нееднозначно тълкуване. Много често видимото и привидното сменя местата си, за да се открие абсурдността на илюзиите за завършеност на жизнените процеси. Ако се имат предвид характеристиките на живота, дадени от разказвача, човешката екзистенция непрекъснато ще търси промени, защото е едновременно

„безсмислена игра на природата”, „дяволски кръг, в който се въртим”, „арена на живи работи”, „едно безкрайно любо-питство”

и

„бог знае още какво”.

В повествователното пространство смешното и трагичното се срещат посредством текста и подтекста. Те са двете лица на времето. Писателят подсказва, че не е излишно

вглеждане-то на историческата личност в колективното проявление на родовия човек. Неромантичният подход към темата за родовата ценностна система, която започва да се разколебава, до-казва необходимостта от промяна на зрителния ъгъл към проблемите на времето. Така чрез по-вестованието, описанието и разсъждението пи-сателят изгражда един свят, в който животът те-че пълнокръвно и интересно, независимо от повтарящия се ритъм в пулса на всекидневие-то.